

Nr 11.

Ankom till riksdagens kansli den 3 maj 1918 kl. 3 e. m.

Andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 11, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utvidgande av statens undervisningsverksamhet till att omfatta jämväl den kvinnliga ungdomen.

I en inom andra kammaren av herr *Björck* väckt motion, nr 274, hemställes, att riksdagen ville besluta i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning om åtgärder för att statens undervisningsverksamhet må kunna utvidgas att omfatta jämväl den kvinnliga ungdomen, samt för riksdagen framlägga förslag i ärendet.

Med avseende på motiveringen får utskottet hänvisa till motionen.

Utskottet har i vederbörlig ordning inhämtat yttrande i ärendet från läroverksöverstyrelsen, vilket som bilaga finnes fogat vid utskottets utlåtande.

Såsom av läroverksöverstyrelsens ovannämnda yttrande framgår, finnes det endast ett statsläroverk, avsett uteslutande för kvinnlig ungdom, nämligen statens normalskola för flickor. Vid två tillfällen ha visserligen ansökningar gjorts om tillträde för kvinnlig ungdom även till de högre allmänna läroverkens gymnasier, men båda dessa ansökningar ha av Kungl. Maj:t år 1915 avslagits.

Utskottet

De högre enskilda flickskolorna äro underkastade statens kontroll och åtnjuta — med undantag av fyra — statsunderstöd. De kvinnliga lärjungar, som för närvarande utbildas i de enskilda läroanstalterna, kunna beräknas till omkring 20,000. Statens anslag för dessa skolor uppgick år 1917 till omkring 885,000 kronor.

Läroverksöverstyrelsen anser det vara ett viktigt statsintresse, att man

underlättar möjligheten för den kvinnliga ungdomen att förvärva här ifrågavarande allmänbildning, men att motionären icke närmare angivit, på vilket sätt detta bör ske. Att denna ungdom lämnas fritt tillträde till de högre allmänna läroverken vill läroverksöverstyrelsen av flera skäl icke tillråda. I stället framhåller överstyrelsen önskvärdheten av att staten lämnar ytterligare understöd åt de högre flickskolorna, att tillträdet till dessa samma underlättas och att de göras tillgängliga för bredare lager av samhället.

Utskottet anser för sin del i likhet med motionären det principiellt riktiga vara, att staten bereder den kvinnliga ungdomen samma högre undervisning som den manliga. Att staten själv omhändertagit den högre undervisningen för manliga lärjungar men överlämnat den högre undervisningen för flickor i huvudsak åt den enskilda företagsamheten synes utskottet varken lämpligt eller konsekvent. Det bör på detta område så långt möjligt råda likställighet mellan de båda könen, och denna skulle vinnas genom att staten toge i sin hand även den högre undervisningen för kvinnliga studerande.

Att statens övertagande av denna undervisning kan vara förenad med vissa olägenheter torde icke kunna förnekas. Faran för en utvecklingshämmande uniformering av undervisningen vore nog i sådant fall icke alldeles utesluten. De enskilda läroverken äga en måhända större frihet än andra att anställa försök med olika pedagogiska metoder och en möjlighet att härigenom nå fram till de bästa undervisningsresultaten. Under alla omständigheter bör det, som hittills visat sig utgöra en styrka hos de nuvarande högre flickskolorna, i möjligaste mån bibehållas, även om dessa skolor komme under statens hägn.

Vad som av alla statens läroverk bör krävas är, att genom undervisningen det fastställda måttet av kunskaper verkligen bibringas, men att en viss frihet medgives beträffande de pedagogiska vägarna att nå detta mål. Skulle alltså en utredning eventuellt komma till stånd i denna fråga, borde den enligt utskottets mening visserligen söka tillgodose det nödvändiga kravet på enhetlighet i undervisningen men på sådant sätt, att denna enhetlighet icke löpte fara att stelna i andefattig slentrian och schablonmässighet.

För den av motionären ifrågasatta åtgärden talar också det osäkerhetstillstånd, vari lärarinnorna vid de enskilda högre flickskolorna befinna sig. De stå nämligen i ett stort beroende av anstaltarnas föreståndarinnor och kunna nödsakas att lämna sina befattningar på rent subjektiva grunder. Det ligger i sakens natur, att ett förstatligande av denna undervisning skulle giva lärarinnorna en i detta och andra avseenden bättre ställning.

Skulle staten komma att övertaga ifrågavarande undervisning måste givetvis som en konsekvens därav inträda, att den ställes under enahanda statskontroll som de övriga statsläroverkens undervisning.

Utskottet vill sålunda uttala sig för principen, att den högre undervisningen även för kvinnlig ungdom omhändertages av staten. I vilken utsträckning detta bör ske eller vilka vägar därvid böra väljas — om de nuvarande gossläroverken skola förvandlas till samskolor eller om särskilda flickläroverk skola upprättas — äro frågor, erfordrande en så ingående detaljundersökning, att utskottet icke kunnat inlåta sig på desamma.

Utskottet får alltså, med anledning av herr Björcks förevarande motion, hemställa,

att andra kammaren för sin del måtte besluta, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning om åtgärder för att statens undervisningsverksamhet må kunna utvidgas att omfatta jämväl den kvinnliga ungdomen samt för riksdagen framlägga förslag i ärendet.

Stockholm den 3 maj 1918.

På utskottets vägnar:

ARTHUR ENGBERG.

I slutbehandlingen av förevarande ärende ha deltagit: herrar *Engberg, Eklund, Söderberg, Svensson* i Eggelstad, *Andersson* i Stockholm, *Jungnell, Larsson* i Ångbäck, *Berglund* och *Månsson* i Backa.

Bilaga.

Medelst nådig remiss har Kungl. Maj:t anbefallt läroverksöverstyrelsen att skyndsamt inkomma med yttrande över den till andra kammarens första tillfälliga utskott hänvisade motionen nr 274 angående utvidgande av statens undervisningsverksamhet till att omfatta jämväl den kvinnliga ungdomen.

Till åtlydnad härav får överstyrelsen beträffande de för närvarande rådaude förhållandena till en början erinra, att det finnes endast ett statsläroverk avsett uteslutande för kvinnlig ungdom, vid vilket sålunda tim- och kursplaner tillämpas, som äro avpassade efter denna ungdoms läggning och behov, nämligen statens normalskola för flickor. I denna skola, som, förutom förberedande avdelningar, omfattar åtta klasser, meddelas det mått av allmänbildning, som kan anses vara i och för sig erforderligt eller kräves för inträde i en del fackskolor och specialkurser eller för anställning i vissa tjänstebefattningar vid statens verk. Å andra sidan har gemensam undervisning för gossar och flickor blivit införd vid en del allmänna läroverk genom beslut av 1904 års riksdag, på grund av vilket 19 samskolor upprättades i mindre städer, där särskilt gossläroverk och särskild flickskola icke ansågos komma att bli i tillräcklig grad fyllda av lärjungar. Dessa skolor organiserades enligt samma plan som de sexklassiga realskolorna, med vissa för de kvinnliga lärjungarna medgivna lätnader i fråga om främmande språk och matematik samt med den skillnaden, att tre av de ordinarie lärarkrafterna skulle vara kvinnliga. I samskolorna undervisades höstterminen 1917 1,602 gossar och 1,284 flickor.

Vidare bör erinras, att sedan 1909 års riksdag beslutat anslå understöd till av kommun upprättade och underhållna skolor, vilka avse att bibringa den allmänt medborgerliga bildning, som genom realskolexamen vitsordas, såsom villkor för anslaget utgående bland annat föreskrivits, att, för så vitt i kommun finnes endast en kommunal mellanskola, denna skall vara avsedd för såväl gossar som flickor. Sådana kommunala mellanskolor finnas för närvarande till ett antal av 38, varjämte ytterligare 2 äro under bildning. De kommunala mellanskolornas lärjungeantal uppgick höstterminen 1917 till 1,598 gossar och 1,572 flickor.

I detta sammanhang bör ock nämnas, att vid två tillfällen framställning gjorts om tillträde för kvinnlig ungdom jämväl till de högre allmänna läroverkens gymnasium, nämligen dels från stadsfullmäktige i Hudiksvall, dels från enskilda personer i Visby. I det förstnämnda fallet anförde överstyrelsen i infordrat underdånigt utlåtande den 6 juni 1911 bland annat, att erfarenheterna av arbetet vid statssamskolorna visserligen varit i det hela tillfredsställande, men att i de utredningar, som föregingo 1904 års riksdagsbeslut i samskolefrågan, såsom ett huvudvillkor för att samskoleundervisningen skulle leda till ett gynnsamt resultat framhållits, att gossar och flickor skulle från tidig ålder vänjas vid att undervisas tillsammans. Ett försök med att låta kvinnliga lärjungar, vilkas ålder i regel ej torde komma att understiga 17 år, undervisas tillsammans med manliga lärjungar, stredo därför mot en av grundprinciperna i samskoleuppfostran, sådan den tillämpats i vårt land. Över huvud taget vore frågan

om samundervisning, särskilt på det åldersstadium, som ansökningen avsåge, fortfarande föremål för mycket olika meningar och kunde följaktligen ingalunda sägas ens tillnärmelsevis hava vunnit sin principiella lösning. Efter att hava berört andra med frågan sammanhängande omständigheter, såsom bristen på lärarkrafter vid ifrågavarande läroverk och svårigheten att möta andra eventuella framställningar av samma art, ansåg sig överstyrelsen emellertid ej böra avstyrka, att vid nämnda läroverk ett försök i angivna riktning finge göras, för så vitt detta begränsades till det på kommunens bekostnad därstädes upprättade realgymnasiet samt ett kvinnligt biträde med pedagogisk erfarenhet bleve på stadens bekostnad förordnat att gå rektor tillhanda i fråga om de kvinnliga lärjungarna. Genom nådigt beslut den 10 november 1911 fann Kungl. Maj:t ej skäl bifalla den av stadsfullmäktige i Hudiksvall gjorda ansökningen. I fråga om den från Visby avlätna liknande ansökningen anförde överstyrelsen i underdånigt utlåtande den 23 juli 1915 bland annat, att frågan om samundervisning för manliga och kvinnliga lärjungar å gymnasialstadiet under de gångna åren ej kommit närmare sin principiella lösning. Vissa tecken tyda snarare på att den allmänna meningen i detta avseende syntes komma att gå i motsatt riktning. Såsom exempel härpå anfördes den omläggning av skolförhållandena, som genomförts i staden Södertälje, i det att därvarande samskola blivit på stadens begäran ombildad till realskola för gossar. För sin flickskola hade staden å andra sidan under en följd av år underkastat sig ekonomiska uppoffringar, då en allmän önskan rådde att bereda den kvinnliga ungdomen en uppfostran, som helt lämpade sig efter dess fysiska förmåga och andliga läggning samt toge sikte på dess särskilda livsuppgifter. Efter att hava vidrört frågan om de kvinnliga lärarkrafternas betydelse för samuppfostran framhöll överstyrelsen till sist, att det från det allmännas sida ingalunda vore önskvärt, att studentantalet erhöle större omfattning än hittills, samt att detta utan tvivel bleve fallet, därest kvinnliga lärjungar erhöle tillträde till de allmänna läroverkens gymnasialavdelningar. På grund av det anförda och under hänvisning jämväl till Kungl. Maj:ts ovannämnda nådiga beslut den 10 november 1911 fann sig överstyrelsen förhindrad att till den underdåniga framställningen tillstyrka nådigt bifall, och fann Kungl. Maj:t genom nådigt beslut den 12 augusti 1915 ej skäl bifalla ansökningen.

I och för studier för studentexamen är den kvinnliga ungdomen sålunda hänvisad till de enskilda läroanstalter, som hava denna examen till slutmål, nämligen högre samskolor och vissa högre flickskolor. Och vid dessa samt vid övriga flickskolor och enskilda mellanskolor meddelas likaledes den allmänbildning, som vitsordas vare sig genom s. k. normalskolekompetens eller realskolexamen, oavsett de tillfällen till dylik undervisning, som erbjudas vid förstnämnda för kvinnlig ungdom avsedda statsläroverk samt kommunala mellanskolor.

Eburi ovanberörda skolor sammanfattas under den gemensamma benämningen enskilda läroanstalter, hava de redan för länge sedan till stor del förlorat sin karaktär av uteslutande privata skolföretag. Sålunda äro de alla underkastade statskontroll, närmast utövad av läroverksöverstyrelsen, bland annat genom inspektioner, vilka avse att undersöka icke blott den därstädes meddelade undervisningens halt, utan jämväl skollokalernas tjänlighet för sitt ändamål, skolans utrustning med erforderlig materiel samt skolans skötsel i det hela. I och med det att dessa läroanstalter ställts under överstyrelsens inseeende, äro de underkastade dylik kontroll, och det ofta ganska betydande statsunderstöd så gott som alla dessa skolor — alla utom fyra — erhålla för upprätthållandet av sin undervisningsverksamhet, medför på samma gång för dem

ganska vittgående förpliktelser. Sälunda är i fråga om skolans ekonomiska underlag sedan långt tillbaka av riksdagen föreskrivet såsom villkor för statsunderstöds utgående, att kommun eller enskilda donatorer skola till läroanstalten lämna ett bidrag, vilket uppgår till minst samma belopp som statsunderstödet. Vidare föreskrivas vissa villkor angående läsarets längd, antalet årsklasser utöver den egentliga folkskolan ävensom medeltalet lärjungar i dessa klasser samt angående befrivelse från och nedläggning av terminsavgifter, varjämte fordras, att skolan skall till sitt förfogande hava tjänliga undervisningslokaler och erforderlig undervisningsmateriel, samt att de vid skolan anställda lärarinnorna skola avlönas efter de i sådant avseende stadgade grunder. Sedan omkring 20 år tillbaka har statsbidrag utgått till lärarinnornas pensionering, och från och med år 1910 har riksdagen beslutat lämna sådant bidrag med en tredjedel av pensionsavgiften, under förutsättning att kommun eller enskilda donatorer å ena sidan och den i varje fall ifrågakommande läroanstalten eller vederbörande lärarinnor å den andra vardera erlagga en tredjedel av samma avgift, i samband varmed föreskrifter lämnades angående tiden, då lärarinna är skyldig att avgå från sin anställning.

Det anförda torde enligt överstyrelsens mening vara tillfyllest för att ådagalägga, huru utvecklingen av de så kallade enskilda läroanstalterna steg för steg gått i riktning mot att göra dem till en statens och kommunens angelägenhet, där de privata intressena hava föga spelrum. Jämsides därmed har fortgått en inre utveckling i fråga om lärarkrafter och undervisning, och det kan i nuvarande stund såsom ett allmänt omdöme sägas, att dessa skolor äga en lärarpersonal, som i fråga om utbildning och plikttrohet fyller alla rimliga anspråk, samt att den vid dem meddelade undervisningen är från alla synpunkter fullt tillfredsställande. Även i fråga om undervisningslokaler och läroanstalternas utrustning med materiel äro framstegen betydande och ställningen för närvarande i det hela god. Men givet är, att i detta avseende undervisningens utveckling och lärjungeantalets tillväxt ställa stora krav på de enskilda läroanstalterna, för vilka krav dessa till stor del äro hänvisade till sina egna tillgångar. Dessa utgöras förnämligast av de av lärjungarna erlagda terminsavgifterna, vilka på grund härav vid flertalet av dessa skolor måste hållas ganska höga. Av stor betydelse vore därför, om staten genom höjda anslag ville bidraga till sänkningen av dessa skolavgifter. Här är ett det verkligt statsintresse att åstadkomma en ändring till det bättre, och rättvisan synes kräva, att skolavgifterna för flickorna ej ställa sig högre än de, som under normala förhållanden utgå för de i de allmänna läroverken intagna gossarna.

Huru härmed förhåller sig, framgår närmare av de i bilagda översikt meddelade uppgifterna om de till varje skolas lägsta och högsta klass, respektive gymnasiet, terminligen utgående avgifterna. Här må blott påpekas, att verkligt låga avgifter förekomma endast i Gävle borgarskola (avgift 10 kronor) samt i ett par andra med donationsmedel upprättade och, oavsett bidragen från stat och kommun, med dylika medel underhållna skolor, nämligen Kjellbergsskolan och Fruntimmersföreningens skola, båda i Göteborg, med en terminsavgift av respektive 10 och 25 kronor. I övrigt hänvisas till den belysning av förhållandena, som i förutnämnda översikt lämnas. Framhållas bör, att alla dessa uppgifter avse läsåret 1916—1917, samt att under innevarande läsår, för vilket uppgifter ännu ej finnas tillgängliga, terminsavgifterna sannolikt äro så gott som överallt förhöjda på grund av de väsentligt ökade utgifter, bränslebristen och dyrtidsförhållandena i övrigt medfört.

Beräknas den vid de allmänna läroverken i normal tid utgående i och för sig

höga terminsavgiften för realskolan till omkring 50 kronor och för gymnasiet till omkring 60 kronor, visar det sig ev den bilagda översikten, att endast de båda förstnämnda Göteborgsskolorna samt Gävle borgarskola erbjuda avgjort gynnsammare förhållanden i fråga om de för lärjungarna utgående avgifterna. Något fördelaktigare än vid statsläroverken är dock ställningen även vid några andra av de ovannämnda skolorna, nämligen i Västervik (medeltalsavgift 48 kronor), Visby (omkring 52 kronor), vid Detthowska skolan (omkring 52 kronor) och samskolorna i Lindesberg och Söderköping, medan i några andra hithörande läroanstalter, såsom i Umeå, Borås och Oskarshamn, avgifterna hålla sig på ungefär samma nivå som vid statsläroverken. Men ibland de mer än hundra skolor, om vilka här är fråga, utgöra dessa ett försvinnande fåtal. Härjämte bör framhållas en viktig omständighet, nämligen att villkoren för nedläggning i eller befrielse från skolavgiften äro väsentligen strängare vid privatläroverken än vid statens läroverk. Det är därför ett ofrånkomligt faktum, att de höga avgifterna för undervisningen utgöra den ömma punkten i fråga om de enskilda läroanstalterna. I alldeles särskild grad gäller detta i fråga om de kvinnliga lärjungar, som äro hänvisade till Stockholmskolorna, samt alla dem, som utbildade sig för studentexamen. I betraktande av de stora fordringar, som för närvarande ställas på undervisning, lärarkrafter och skollokaler, äro emellertid dessa höga avgifter en ren nödvändighet, så länge statens insats i fråga om den kvinnliga ungdomens undervisning är begränsad till det nuvarande måttet. Då man emellertid tager i betraktande, att de kvinnliga lärjungar, som erhålla sin undervisning i de enskilda läroanstalterna, bortsett från de i förberedande avdelningar intagna, höstterminen 1917 uppgingo till ett antal av nära 20,000 — närmare bestämt 18,830 — och att staten mot ett anslag, som för år 1917 uppgick till omkring 885,000 kronor, oavsett visst begränsad delaktighet i lärarpersonalens lönetillägg och pensionering, är fri från vidare utgifter för denna ungdoms uppfostran, medan densamma för de till ett antal av 25,355 uppgående lärjungarna vid de allmänna läroverken — bland dem dock 1,284 flickor — för samma år anslag ett belopp av omkring 6,300,000 kronor jämte visst för lärarpensioner avsett belopp, torde dock knappast kunna förnekas, att starka skäl finnas för det yrkande på kraftigare inskrifande från statens sida till förmån för den kvinnliga ungdomens uppfostran, vilket tagit sig uttryck i föreliggande motion. Det är ovedersägligen ett viktigt statsintresse att åtgärder vidtagas för att för den kvinnliga ungdomen underlätta möjligheten att förvärva en allmänbildning motsvarande den bildning, som meddelas vid de allmänna läroverken. Men här framställer sig den viktiga frågan, på vilket sätt det angivna önskemålet lämpligen må kunna vinnas, och i detta avseende lämnar motionären i sin framställning knappast några anvisningar. Att åt den kvinnliga ungdomen lämna fritt tillträde till de högre allmänna läroverken lär på grund av de betänkligheter, som däremot gjorts gällande, knappast kunna tillrådas och vore för övrigt med hänsyn till dessas redan starka lärjungenummerär utförbart endast å orter, där en dylik åtgärd mindre än annorstädes vore av behovet påkallad. Från budgetsynpunkt skulle ett allmänt genomförande av en dylik anordning, bortsett från svårösliga lokalfrågor, på grund av de kvinnliga lärjungarnas stora antal sannolikt vara i det närmaste liktydigt med en fördubbling av det till de allmänna läroverken utgående anslaget. Närmare till hands än att påtvinga såväl gossar som flickor en uppfostran, som knappast torde fullt kunna anpassas mer än för den ena gruppens levnadsbehov, låge då att för den kvinnliga ungdomen upprätta särskilda statsläroverk, vare sig av samma typ som statens normalskola för flickor eller annan med vissa högre flickskolor jämförlig typ. Häremot torde i och för sig inga betänkligheter från under-

visningssynpunkt kunna göras gällande, men efter allt att döma skulle en från kostnadssynpunkt företagen utredning av frågan giva vid handen, att samma mål, som vunnes genom upprättande av särskilda statsläroverk för kvinnlig ungdom, kunde på annan och för staten mindre kostsam väg ernås. Vad det gäller, är, såsom tidigare nämnts, att bereda den kvinnliga ungdomen en uppfostran, som helt lämpar sig efter dess fysiska och andliga utveckling samt tager sikte på dess särskilda livsuppgifter. För detta syfte hava de högre flickskolorna under en följd av år arbetat på ett i det stora hela förträffligt sätt trots de svårigheter av huvudsakligen av ekonomisk art, som ställt sig hindrande i vägen för arbetet. I den mån, stat och kommun trätt emellan och skänkt dem ökat stöd i deras verksamhet, har utvecklingen länkats in på rätt väg och resultaten av arbetet fullkomnats. Att taga vara på denna utveckling och, där lämpligen ske kan, ytterligare fortgå på den tidigare inslagna vägen ligger uppenbarligen närmast i statens intresse. Vad som här kan och rättvisligen bör göras, är att underlätta tillträdet till dessa skolor och sålunda göra dem tillgängliga för bredare lager av samhället. Härför kräves en ökning av de enskilda läroanstalternas budget, och att denna ökning måste bliva avsevärd, om det därmed avsedda målet skall vinnas, ligger i sakens natur. Även med det nuvarande antalet kvinnliga lärjungar såsom utgångspunkt för beräkningen skulle en nedsättning av terminsavgiften med enbart 10 kronor över hela linjen betinga en kostnad av närmare tvåhundra tusen kronor, och en vida kraftigare insats från statens sida vore givetvis av behovet påkallad. I varje fall är enligt överstyrelsens mening en höjning av statsanslaget till de för kvinnliga lärjungar avsedda läroanstalterna, respektive de enskilda samskolorna, i syfte att nedbringa lärjungarnas avgifter samt sörja för skolornas underhåll med behöflig utrustning, den med hänsyn till den tidigare utvecklingen naturliga vägen för utvidgandet av statens undervisningsverksamhet i fråga om den kvinnliga ungdomen.

Till sist anser sig överstyrelsen böra erinra, att för närvarande utredning pågår angående löneförhållanden m. m. vid de enskilda läroanstalterna. Då vid denna utredning, som är överlämnad åt den s. k. lärarlönenämnden, jämväl dessa läroanstalters allmänna ekonomiska förhållanden komma under behandling, vore tvivelsutan lämpligt och önskvärt, att, därest så ske kan, även den nu förevarande frågan av densamma upptoges till prövning och sålunda en utredning komme till stånd i den av motionären väckta betydelsefulla frågan om den kvinnliga ungdomens utbildning. I varje fall torde denna fråga böra framläggas till avgörande i samband med regleringen av de enskilda läroanstalternas ekonomiska och övriga förhållanden.

Stockholm den 5 mars 1918.

AUG. FALK.

Gust. Rydberg.

Gustaf Brunnberg.